

दुष्टचार्या दुःख दर्शक.

अनावी प्रसिद्ध करनार,

ओळा लल्लुभाई काणीदास.

श्लोक.

२५६४

या भार्या दुष्ट चारित्रां सनतं कलह प्रियाः ।
भार्या रूपेण साजेया विदग्धैर्दा रुणाजरा ॥ १.

वसंततिलका वृत्.

नेनां अरित्र अति दुष्ट दिने गल्लाय,
रुंदादि क्लेश घरमां हरनीय थाय;
तथीन अग्नि गल्लयो वरमांहिं जेनां,
संसार तेवि थकि मानवि मान सूनो. १

अभदावादमां,

भामानी हवेत्री मध्ये अ० पुताष्टेड प्री० अने
४० अ० कुं० “लिमिटेड” ना प्रेसमां
रल्लुओडलाल गंगारामे छाप्युं.

संवत् १९३८.

सन १८८२.

किंमत चार आना.

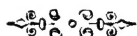
૧૫૮૪

ઉપજ્ઞતી વૃત.

નહારિ નારી ગણાને નહારી,
વિચારિ મે વાત મૂઝે ઉચારી;
ગણો દિલે નારિ નહારિ ખારી,
કારી કૂળો થાય તું ને વિચારી.

અર્પણપત્ર.

મુરબી ભાઈ મણીશંકર વિાં છગનલાલ
ભાવનગર નંબર ૪ થાના સરકારી
ગૃહરાતી નિશાળના મહેતાશુ.

આપ મારા મુરબી છો. તથા મારા ઉપર સંપૂર્ણ
પ્રિતીભાવ રાખી, જેમ માંહે બહુ થાય તેમ પ્રય-
ત્ન કરો છો. માંહે લખાણ તથા કવિતા બહાર
પડેલી જોવા આપ ઉત્કંઠીત છો. ને
આશય આપવામાં આપ અગાઉ
પગલું ભરો છો તે કારણથી
આ લઘુ પુસ્તક આપને
અર્પણ કરું છું.

લી. આપનાં શેવક,
ઓઝા લલ્લુ કાળીદાસ ગ્રંથકર્તા.

પ્રસ્તાવના.

આપણા આર્યવૃત્તમાં બાળલગ્ને ઘણાં વરસથી પગ પેસારો કર્યો છે. તેથી દેશ દીન પ્રતિદીન ખરાબ સ્થિતિએ પહોંચી પાયમાલ થતો જાય છે. એ વાત સર્વે સુસ્ત પુરુષોના સમજવામાં છે. તે છતાં પણ આ વિનાશકારી ચાલને વળગી પોતાની ખુવારી પોતાને હાથેજ કરે છે, તેથી દેશમાં કળેડાં ઉત્પન્ન થાય છે. તથા સ્ત્રી પુરુષનાં મન દુઝાય છે. તે છતાં પણ આ વિનાશકારી ચાલને કાયમ રાખે, તે વધારે અજયેબ થવા જોઈએ.

કળેડાં એનો અર્થ હાલનાં સમયમાં થોડોજ સમજાયેલો છે. હાલના લોકોતો ફક્ત સ્ત્રી મોટી, ને પુરુષ નાનો આવું હોય ત્યારેજ કળેડું એવું ઉપનામ આપે છે. અથવા સ્ત્રી નાની ને પુરુષ વૃદ્ધ હોય તેનેજ કળેડું કહે છે. આવી રીતે જે જાતનાં કળેડાંજ હાલના સમયમાં નીંદાય છે. પરંતુ ગુણના કળેડાનું તો તેઓને યથાર્થ જાન પણ હોતું નથી. ગુણનું કળેડું પણ બાળલગ્નથીજ થાય છે. કારણ કે બાળપણે સગાઈ થવાથી તથા આપણાંમાં સ્ત્રીઓને સગાઈ કરતી વખતે જોવાનો ચાલ ન હોવાથી, તથા બણવામાં કેટલાએક અણસમજી રીવાજો હોવાથી ઘણું કરીને આ જાતનું કળેડું થાય છે. “વિદ્યાવિના વિનય આવતો નથી.” એ કહેવત ખરાખર સ્ત્રીઓને લાગુ પડે છે, કારણ જો સારી કેળવણી લીધી

નથી, તથા જેના વાંચવામાં અગર સાંભળવામાં પતિ-
ભક્તિના ગુણ આપ્યા નથી. એવી અબુજ સ્ત્રી પોતે
સાસરે જઈ પતિને શી રીતે સુખી કરે ? તેનેતો ફક્ત
લડવાનું તથા ઘરેણાં લૂગડાં વગેરે ગળ ઉપરાંત ખર્ચ
કરાવી, દેવાની ખાડમાં ઝકાવી દેવાનું સુજે છે.

સંઘના શાણા સભજનોના સમજવામાં હશે, કે પુરૂષ
ઉપર ઘરનો બધો કારભાર છે. કમાવાનો ખોળે ખિચારો
ધણીને માથેજ હોય છે. તેનેજ જ્યારે અબુજને હઠીલી
સ્ત્રી મળે છે, ત્યારે ખિચારો હીજરાઇને ખેસી રહે છે. કાર-
ણકે તે તેને સુધારવાને માટે નીરૂપાય છે. કારણકે કાંઈ
પણ ચળકાટદાર હીરો થોડા દિવસ જમીનમાં દટાઈ રહે,
તેને થોડા દિવસ પછી બહાર કાઢી અજવાળીયે, ત્યારે
પાછો તેજદાર થાય છે. પરંતુ લોહું એવું બનવું મુશ્કેલ છે.
જે સ્ત્રીમાં થોડુંઘણું જ્ઞાન હોય તો પછી તેને સુધરતાં
વાર ભાગતી નથી. અને જે અજ્ઞાનના ખાડામાંજ હોય,
તો તેને જ્ઞાની કરવી બહુ મુશ્કેલ છે.

નડારી સ્ત્રીથી પુરૂષ હંમેશાં પોતાના મનમાં મુંઝાય છે.
કારણકે ખિચારો પોતાના કામ ઉપરથી થાકી પાર્કિત
ઘેર સુખ મળશે, એવું ધારી ઊમંગમાં આવતો હોય; ત્યાં
તો પેલી વિકાળ ડોળાવાળી વાઘણ તેની આસના વાસના
કરવાને બદલે, ફલાણીએ મને આમ કહ્યું, મારે ફલાણી
સાથે બનવું નથી, મારે ફલાણી જતનું લૂગડું અપમાન
ધરેણું નાંખ્યું છે. એ રીતે કડાકુટ કરવા મંડી મૂકાય
છે. આથી ખિચારો બહારથી આવેલો ધણી એકાદ મ

મુંઝાઈને જવાબ આપી શકતો નથી. એટલામાં તો જ-
ખરી લડાઈ મચાવી હજારો માણસો ભગાં કરેછે. કહો
ત્યારે ખિચારો નિરપરાધી પતિ તેને શું કરે ? કહ્યું છે કે.—

શ્લોક.

કુગ્રામવાસોકુલહીનસેવા, કુભોજનંક્રોધવષા
ચમાર્યા; પુત્રશ્ચમુર્ખોવિધવાચકંન્યા, વિનામ્ની
નાષટ્પ્રદહંતીકાયઃ ॥૧॥

અર્થ.—નહારા ગામમાં રહેનાર, નહારા માણસની
સેવા કરનાર, નહાઈ ભોજન જમનાર, ક્રોધી સ્ત્રીનો પતિ,
જેનો પુત્ર મુર્ખ હોય તે, જેને ઘરે વિધવા સ્ત્રી હોય તે
મળી છએ જાણ અગ્ની વિના બળી મરેછે. માટે કુટ
સ્ત્રીથી વધારે દુઃખ એકે નથી.

મારું કહેવું એવું નથીકે બધી સ્ત્રીઓ કુટ, અને અ-
મર્યાદ છે. પરંતુ ઘણીખરી સ્ત્રીઓ આપણા દેશમાં
અભણ હોવાને લીધે અતિવેકી છે. માટે દરેક મુત્ત પુર-
ષએ આપણા દેશ પાછો સારા પાયા ઉપર આવે, તે
માટે સ્ત્રીઓને કેળવણી આપી સુધારવી, તેની આજ્ઞા
જમાનામાં અવશ્ય જરૂર છે.

પ્રથમ પ્રયત્ન માટે બુલચુક સગ્ગતનો દરગુજર કરશે,
એવી આશા છે.

મુ. વાઘનગર } ઓઝા. લલ્લુ કાળીદાસ.
તા. ૧-૩-૮૨ }

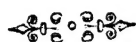
દુષ્ટનાર્યા દુઃખ દર્શક.

પાત્ર.

નરભેરામ	એક પ્રાહ્મણ.
ગંગાવહુ	તેમની સ્ત્રી.
દેવપાઈ	નરભેરામની મા.
કંટક કુંવર	પાડોશણ.
જમનાપાઈ	ગંગાવહુની મા.
અવલપાઈ	જમનાપાઈની બેન.
દયાકુંવર	ગંગાવહુની નણંદ.
મણીગૌરી	ગંગાવહુની બેન.
કર્કશા કુંવર	ગંગાવહુની સખી.
અલીયસ	એક ચોર.
ઠગારીપાઈ	એક યેરાગણ.

દુષ્ટમાર્યા દુઃસ્વ દર્શક.

અંક ૧ લો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ નરભેરામને સુવાની જગા. નરભેરામ પાછળથી
ગંગાવહુ તથા તે પછી નરભેરામની મા દેવબાઈ.

નરભેરામ—(સુતો સુતો પોતાના મનમાં વિચાર કરેછે.)
અરે પ્રભુ તું આ અવનીમાં પ્રાણી માત્રનો ઉત્પન્ન કર્યા
છે, તારી શક્તિ અપારછે, તથા અગાધ શક્તિની સી-
માનો પાર મારા જેવા અદ્ય પ્રાણીથી લઈ શકાતો નથી.
તે આ દુનિઆમાં પુરુષ અને સ્ત્રી બંનેને અવતરી
સંપસંપી ચાલે માટેજ ઉત્પન્ન કર્યાછે. તે પ્રમાણેજ
તેઓ સંપસંપીને રહે, તારી પવિત્ર ભક્તિ હરનીશ નિર્મળ
મનથી કરે, તોજ તે આ સંસારમાં સુખથી દિવસ નિર્ગ-
મન કરી શકે. પરંતુ પોતાની દોડડાહી અફલ આ દુનિ-
આમાં દોડાવી, તમામ હિંદુઓએ બાળલગ્નનો લહાવો
લેવા માંડ્યો. જ્યારે કોઈ ઝેરીગ્રાહ વાવેછે. ત્યારે તેનેજ
તેનાં ઝેરી ફળ ખાવાં પડેછે. માટે તેને આડામાંથી

સુમતી સુઝાડી બહાર કાઢ. એવી મારી હે પ્રભુ! તારી પાસે પ્રાર્થના છે. તે લક્ષમાં ધાર. (એટલામાં તેની સ્ત્રી ગંગાવહુ આવેછે.)

ગંગાવહુ—તમે શા વિચારમાં સુતા છો? તમારે મારી જરાએ ફીકર હોય એવું દિસતું નથી. તે કાંઈ માણસની માણસાઈ કહેવાય નહીં. તમારી મા, તથા તમારી બેન સાથે મારે બનવાનું નથી, કારણકે તે નાહક મારાપર તગાળે કરેછે. માટે જો તમારે તેમનાથી જુદા રહેવાની ઇચ્છા હોય, તો હું અહીંઆં રહું, નહીં તો પછી મારે પિયર જઈ. બે વાતમાંથી સારી વાત તમારો.

નરભિરામ—તારા મનમાં જે તુરંગ ઉઠ્યો છે, તેનું ખરું કારણ બરાબર મારા સમજવામાં પણ આવ્યું છે. તમે જ્યારથી મારા ઘરમાં પગ દીધો ત્યારથી મારી માતૃશ્રી સાથે તથા મારી બેન સાથે અણબનાવ છે. તથા આપણા પાડોસમાં જે હલકા વર્ગના લોકો વસેછે. તેમની સાથે તારે બેનપણું છે. તે પ્રીતી છોડવા માટે તથા સારા લોકનાં બેરાં સાથે ઓળખાણ કરવાનું કહે, તેમાં શું અડચણ છે?

ગંગાવહુ—એમ કહેવાની તેમને તથા તમને પણ જરૂર નથી. મહોબત થવી એ પોતાની ખુશી ઉપર વધારે આધાર રાખેછે. જેનો સાથે પોતાનું દિલ ગોઠવું ન હોય, ને તે ઘર આપ્તા ગામમાં બધે બધા લોકોના કરતાં ઊંચા દરજ્જાનું હોય, ને એજ ગણાવું હોય, તો પણ તે ઘરનાં માણસ સાથે મહોબત થતી નથી, ને જો

પોતાનું દિલ મળ્યું હોય, એવું ઘર કદી આખા ગામમાં કનિષ્ઠ ગણાતું હોય, તો પણ તેમની સાથે વધારે મહો-
બત થાય છે. મારા બાપના પાડોશમાં ઉપલા પંડ્યાની દિકરી કર્કશાકુંવરની સાથે મારે બેનપણું છે. એને ને મારે એટલી બધી પ્રીતીની ગાંઠ બંધાએલી છે; કે હું બ્યારે કુંવારી હતી ત્યારે મારી માને ત્યાં એમ બંને રમ્યા કરતાં. તેટલીબધી પ્રીતી હોવાને લીધે, તેમને બોધતી તમામ આજે હું છાનીમાની મારી માના ઘરમાંથી એરીને આપતી. તેમ કરતાં બંધ પાડ્યા માટે મારી મા મને વારંવાર ઘણી વખત ધમકાવતી, તથા કોઈ વખત મારતી. તો પણ હું તેમને બોધતી વસ્તુ પહોંચાડવામાં પાછી હકતી નહીં. માટે આ કુનિઆમાં મહોબત ધરી એ પોતાની ખુશી ઉપર વધારે આધાર રાખે છે. માટે એ બાબત વિષે તમારી માને તથા તમારે કહેવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી.

નરભિરામ—શા માટે જરૂર નથી ? નકારે માર્ગે ચાલ-
નારને સારે માર્ગે ચલાવવાનો દરેક માણસનો ધર્મ છે. તારી માયે તને નકારે માર્ગેથી (કર્કશા કુંવરની દોસ્તીને) અટકાવી, સુમાર્ગે ચડાવવા શીખામણ આપી. તે પણ તે માની નહીં, એ બહુજ ખોટું કામ કર્યું. મા બાપનું બ્યાજબી ને હીનાર્યે કહેલું વચન ઉત્થાપન કરવા જેવું. આ જગતમાં માણસને નીચું બેવરાવનારૂં બીજું કાંઈ નથી. તે એવી હલકી બાબતમાં તારી માનું કંઈ માન્યું નહીં. માટે બહુજ મુર્ખાઈનું કામ કર્યું, એમ સમજવું.

ગંગાવહુ—એમાં મુર્ખાઈ શાની ? તમારે બરાબર વીચાર કરીને બોલવું. નહીંતો માથું કુટીને મારો જીવ તમને આપીશ. (એમ કહી રડવાને કુટવા માંડેછે.) અરે કમબખ્ત માબાપો ! તમે મને આવા અસહ્ય દુઃખના ખાડામાં શા માટે નાંખી ? દુનિઆમાં સારા ઘરનો દુકાળ પડ્યો હતો, કે આવા દુષ્ટના ઘરમાં નાંખી, કે એક દિવસ પણ સુખમાં જતોજ નથી. ખાવાનું પણ પેટ પૂરણ મળતું નથી. સાસુ નણંદતો કજીયો હેઠોજ મેલતી નથી. બળ્યું આ સાસરું. (એમ કહી મોં વાળીને રોવા માંડેછે.)

દેવબાઈ—શું છે વહુ કેમ સેવા માંડ્યું ? (ઉપર આવેછે. એટલે નરભિરામ હઠીને બીજા બારણે થઈ બજારમાં આવ્યો જાયછે.)

ગંગાવહુ—શું છે તે શું ? આ મારાં અભાગીયાં માબાપે મને દુઃખમાં નાંખી. માટે માંડું લાગ્યું હું ભાગવી મોં વાળું છું.

દેવબાઈ—જરા છાંતાં રહીને કહેા શું છે ?

ગંગાવહુ—આ તમારો દિકરો મને મારીને ચાલતો થયો, તમે કાંઈ આડું અવળું સમજાવ્યું હશે માટે મને મારી. મારે હવે આ ઘરમાં નથી રહેવું. (એટલામાં કંટકડુંવર જઈને ગંગાવહુની માને તેડી આવેછે.)

જમનાબાઈ—(આવાંને) દેવબાઈ આ બવાડામાં કાંઈ મારી દિકરી સુખ પામવાની નથી. પરણીને તમારે ઘેર આવ્યા પછી સુખી થઈજ નથી. તે હવે શું સુખ પામવાની હતી.

દેવબાઈ—ધણી ધણીયાણી વચ્ચે વાંધો પડ્યો, એમાં હું શું કરું? હું ધડીક અગાઉ આવી હતી ત્યારે તો કાંઈ નહોતું.

જમનાંબાઈ—કાંઈ નહોતું શું, એ બધું કરાવોછોજ તમે, તમે દિકરો કોઈ નવી નવાઈનો પરણાવ્યો; કે આવા કાળાં દુઃખ ઘોછો. દુઃખ દેવાને કાંઈ મારી દિકરીને તમારે સાં નથી પરણાવી. મારી દિકરી તો ખિચારી ચુંકે આં કરે તેવી નથી. તો પણ તેને માથે તમે દુઃખનો ડાબ ઉગાડોછો. જેટલું થાય તેટલું રોજ કરોછો, વળી હવે બાકી રહ્યું હોય તો પુરું કરો. હુંતો એમ જાણીશ દિકરી નહોતી.

દેવબાઈ—ભાગ બાઈ જે તમારી દિકરીને દુઃખ દેતું હશે એના. અમારા ઘરમાંતો એને સારી રીતે રાખી અછો અછોવાનાં કરીએછીએ. તે છતાં પણ તમારી દિકરીને દુઃખ લાગે તો ભલે. એવા દુઃખની મારાથી કાંઈ ના નહીં પડાય.

જમનાંબાઈ—જાણ્યાં એતો ડાહ્યાં. ઘરમાં તો ટંટાવિના એક દિવસ પણ ખાલી જતો નથી. ને વળી “અમારે ઘેર સુખ” એવી વાતો કરતાં પણ શરમાતાં નથી? શું મારી બાઈ! આવુંને આવું સુખ મારી દિકરીને રોજ મળતું હશે. મારી દિકરીને કાંઈ મારી નાંખવા માટે તમારે ઘેર દીધી નથી. આવું આગળથી જાણવામાં આવ્યું હોત તો મારી ગાય જેવી દિકરીને કસાઈવાડે હરગીસ આપવા ન દેત. મારી દિકરી પેટ સમાણી તે

હાલે સમાશેજ. ઉડ ગંગા ચાલ ઘેર. (ઘેર તેડી જાયછે.)

નરભિરામ—(રમતામાં.) અરે પ્રભુ આજદિવસ સુધી
જે થયું તે મુંગે મોઢે સહન કર્યું, ને વળી આજે કમ નસીયથી
દુભારજ્યાને છેડીને ઘરમાં વઢવાડ કરાવી. મેં ભુલ ખા-
ધને સુતેલા સિંહને જગાડ્યો ! અરે ! હું ન બોલ્યો હોત
તો આટલો ક્રોધ ન થાત. નહારી સ્ત્રીથી ઘણી જાતનાં
દુઃખો સહન કરવાં પડે છે. તે કાંઈ ખોટું નથી.

દંડવિજય છંદ.

નારિ નહારી મજે નરને ખરને તુલ્ય તેહ નકી નર થાયે,
આખર જાય અખીલ વિષે અતિશે દુખિ તે નર નિત્ય જણાયે;
દુઃખતણા ડુંગરા પડશે શિર સૂખ બધું દુખમાંહિં તણાયે,
એતિ હિંદુ જન લગ્ન કરો નકિ નારિ નહારિ થકી જિવ જાશે.
ઘા કંદો જો સમશેર તણો પડશે શરિરે પાણુ તે નહિં કારી,
જાય કદી દ્રવ્ય ચોરતણે કર તોપણુ દુઃખગણું નહિં બારી;
જો બટકે થઈ રોજ બિખારિ ઘરો ઘરતો હજિ હાલત સારી,
દુઃખીઅતી દુનિઆ મહિંદેખું હું જે નરને મળિ નારી નહારી.

માટે હે પ્રભુ ! મેં તારો શા અપરાધ કર્યોછે ? કે મને
આ સંસારમાં નહારી સ્ત્રી ગ્યાપી, શું તારા દરબારમાં
બલી ને ગુણવાન સ્ત્રીનો તોટો હતો ? કે મારે માટે આ
દુષ્ટ અને મીઠજદાર સ્ત્રીને નિર્માણ કીધો. પણુ ખર
એમાં તારો શું વાક ? વાંક બધો મારાં મા બાપનો કે
બાળપણે પરણાવ્યો. (એમ કરી સુષા જાયછે.)

પ્રવેશ ૨ જી.

સ્થળ નરભેરામનું ઘર, અવલખાઈ ને દેવખાઈ.

અવલખાઈ—(અહારથી આવીને.) કોઈ ઘરમાં છે ?

દેવખાઈ—આવો અવલખાઈ તમે આજ ક્યાંથી પ-
ગલાં કર્યો ? (પાથરણું પાથરી ખસારેછે.)

અવલખાઈ—તમેતો હમણાં બહુ કામમાં પડ્યાં દે-
ખાઓછો; કે અમારા ઘર તરફ પણ આવતાં નથી.

દેવખાઈ—શું કંઈ વેચાણ, ગંગા વહુને તમારી ખેત
લડીને તેડી ગયાં. સારથી ઘરનું બધું કામકાજ મારે
જાતેજ કરવું પડેછે. તેથી જરાપણ નવરાશ નથી મળતી.
તમારા મનમાં કાંઈ એમ થાયછે કે વેચાણનીવતી જઈને
ગંગાને તેડી લાવું.

અવલખાઈ—અરે એ શું બેલ્યાં ! જો તમારી મરજી
હોય તો અમારે તેડી લાવું. જોઈ પછી એ કેમ નથી
મોકલતી વાર.

દેવખાઈ—તમારી ખેત તેડી ગયાં સારથીજ મારા મ-
નમાં વિચાર થતો હતો; કે હવે કોઈ ડાવકું માણસ હોય,
તેનેજ તેડવાને મોકલવું, એટલે સમજાવીને તેડી લાવે.
ત્યાંતો આજેજ તમે આવ્યાં, માટે હવે જઈને તમારી
ખેતને સમજાવી તેડી લાવો.

અવલખાઈ—એમાં શી મોટી વાતછે. હ્યોને સારેહુંજ
તેડી લાવું. (અવલખાઈ તેડવા જાયછે.)

જમનાંબાઈ—(અવલબાઈને આવતી દેખીને) આવ
એન આજ તો બહુ દહાડે આવી ચડી. (પાથરાણું પા-
થરી આપે છે.)

અવલબાઈ—આજ સેહેજ વિચાર થયો કે ઘણાક
દિવસથી મળી નથી માટે જઈને મળી આવું. વળી
બીજું પણ કામ છે.

જમનાંબાઈ—બહુસારું. તારે જે કામ હોય તે ખુશીથી કહે.

અવલબાઈ—આપણી ગંગાને સાસરે હું આજે ગઈ
હતી. તારે ગંગાની સાસુએ મને કહ્યું; કે તમે જઈને ગં-
ગાને તેડી લાવો, માટે હું આવી છું. વળી તેણે કહ્યું છે કે
હવે દશરાના દિવસ નજદીક આવ્યા છે. માટે લુગડાં લ-
તાં જે કરવાં હોય તે કરીને દશરાનું આણું મોકલી,
વળી દશરા પછી ભલે તેડી જાય ક્યાં પરગામ છે.

જમનાંબાઈ—અરે એન અવલ તારો તે કાંઈ દાહાડો
ઉઠ્યો છે, કે શું થયું છે. હજી તો કાલ સવારેજ મારી દિક-
રીને ઠંટો કરીને કાડી મૂકી છે. અને આજે તેડવા મોક-
લતાં પણ શરમાણી નહીં.

અવલબાઈ—ઠંટો કરીને કાંઈ તારી દિકરીને દુઃખ
દીધું નથી. કે કાંઈ મારી નથી. વળી તેના ઘરમાં દુઃખ
હોય એમ પણ મને લાગતું નથી. કારણ કે ગંગાનો વર
મારી પાસે આવ્યો હતો. તે કહેતો હતો કે હું તો તમારી
બાણીને જીવ કોઈ વાતે દુખાવા દેતો નથી. પણ તમારી
બાણીને કોઈ તરેહવાર મીઠાઈની છે. કે તેમને ધડી
એક કજીઆ વિના ગોઠવું નથી.

જમનાંબાઈ—એતો અમરથો કહેતો હશે. આપણને શું અમર પડે કે તેના ઘરમાં શું દુઃખ હશે. આપણે પાડોશમાં રહેતાં હોઈએ તો જાણીયે, પુછી જો ગંગાને કે તેને એક દિવસ પણ સુખે રોટલો ખાવા આપતાં નથી. ને વળી કામ કરાવીને મારી દીકરીને મારી નાખે છે. નહાંદતો હમેશાં બાઈ આપને ભાંડ્યાજ કરે છે. જમાઈ માંતો દુકાનીનો માલ હોય ત્યારે;

હમેશાં મા ખેતની શિખવણી સાંભળી કજીયો કર્યોજ કરે. જાતે બણી ગણીને કમાવા શીખ્યો છે. પણ મા ખાપના કુંમા ખાધાજ કરે, પણ તેમના જૂદો ન થાય ને અમરથો મારી દીકરીને માથે દુઃખનો ડાલ ઉગાડે છે.

અવલખાઈ—એતો ખધું ઠીક છે. પણ મારા ધારવામાં તો ગંગાનો વર એવો હોય, એમ મને લાગતું નથી. તે તો બિચારો જેમ તારી દિકરી રાજી રહે તેમ કરે છે; તેમ છતાં પણ તારી દીકરી અહીંઆં આવી તને ગમે તેમ સમજાવી ભંભિરે, ને તું પણ કોઈને પૂછગાછ કર્યા વિના તારી આંધળી અક્ષતને જીધે રસ્તે ચડાવી, ધ્યાનમાં આવે તેમ ખોલે એ કાંઈ ઠીક કહેવાય નહીં. તું તે દિવસે જઈ તેને ઘેર લડીને ગંગાને તેડી લાવી, તો પણ ગંગાની સાસુ તે વખતે કશું પણ ખોલી નહોતી. તેનો વિચાર કરીને પછી તેનું વાકું ખોલ તે વાજખી કહેવાય.

જમનાંબાઈ—ગમે તેમ હોય પણ હુંતો મારી ગરીબ ગાય જેવી દિકરીને કસાઈવાડે નહીં મોકલું. હમેશ ઉડીને

સંતાપ આપણે મોટાં છીએ તો પણ સહન કરી શકતાં નથી. તો વિચારી કુમળા છોડ જેવી મુકુમાર બાળક આ ક'ટ કેમ સહન કરી શકે ? તેનો જરા વિચાર કરવો જોઈએ.

અવલગાઈ—તું જે બોલે છે એ તમામ ગેરવાજબી છે. કારણકે કાંઈ દુનિઆમાં આપણેજ દીકરી છે ? શું બીજાને પુત્રી નહીં હોય ? ને તેઓ પુત્રીને પરણાવીને સાસરે વિદાય નહીં કરતાં હોય ? તથા સાસરે મોકલના પછી સાસરીયામાં સાસુ નણંદ સાથે તકરાર નહીં થતી હોય ? માટે મારા કહેવા પ્રમાણે ચાલી તું તારી દીકરીને સાસરે મોકલે તો વધારે સાફ છે. નહીંતો તારી દીકરીના હકમાં જન્મ પર્યંત અવગુણ છે. વળી આપણે શું અન્ય વરણનાં છીએ ? કે આપણાથી બીજા સ્થળે વિવાહ થશે ? અને આપણો વિવાહ તે શું કુંભારના હાથ ખરોખરે છે ? કે પસંદ ન આવે તો બદલાવી લઈએ.

જમનાંબાઈ—અરે એન એનો સમજાવું હું સમજું છું. પણ માફ મન નિત્ય ઉઠીને બવાડા થાય તે ધરે મોકલવાને ચાલતું નથી.

અવલગાઈ—શું બવાડા થાય છે ? એ વાંક બધો તારી દિકરીનો છે ; કે તારી પાસે હમેશાં આવી જતું બોલે છે. વળી તું ગંગાને સાસરે શા માટે નહીં મોકલે ? જ્યારે ત્યાં નહીં મોકલે ત્યારે બીજા ક્યાં મોકલીશ ? તેમો તો જરા વિચાર કર. આપણે તો બધું જીવો જમાઈ કે તે મને મારીરીતે રાખે ; માટે મોકલ.

(૧૯)

જમનાંબાઈ—હીક ત્યારે જેમ તારી મરજીમાં આવે તે ખરું.

અવલબાઈ—ત્યારે તો હીક. મારી મરજીમાં એમ આવે છે કે તેને આજને આજ મારી સાથે મોકલ. કહેવત છે કે “મોટી દિકરી મસાણુ સારી કે સાસરે.” માટે બધી તૈયારી કરી મારી સાથે વિદાય કરે કે ઠંટો મટી જાય.

જમનાંબાઈ—બહુ સારું. (અવલબાઈ સાથે ગંગાને મોકલે છે.)

પ્રવેશ ૩ જે.

સ્થળ દેવબાઈનું ઘર, દેવબાઈ પાછળથી અવલબાઈ.

દેવબાઈ—(મનમાં) અરે! કોણ જાણે શા કારણથી અવલ બાઈને આજલી બધીવાર લાગી. મોકલવાને માટે રગઝગ પણ થતી હશે. (એટલામાં અવલબાઈ આવે છે.)

અવલબાઈ—દેવબાઈ હ્યો આ તમારી વતી જઈને તેડી લાવી.

દેવબાઈ—(આવીને) ધન્ય છે બાઈ! તમે તો રંગ રાખ્યો. આજ તમે મારું મહત્કાર્ય કરી મારા ઉપર મોટો ઊપકાર કીધો.

અવલબાઈ—એશું બાલ્યાં? માણસનું કામ માણસ કરે છે તેમાં કાંઈ મેં નવાઈ કરી નથી.

દેવબાઈ—ધન્ય છે બાઈ! તમારા મનમાં જરાપણ મોટાઈ નથી. તેથી ઇશ્વર તમારું બલું કરે.

અવલખાઈ—હ્યો તારે મારે કેટલું એક કામ છે માટે જાઉં છું.

દેવખાઈ—તારે પધારો આવજ્યો. (અવલખાઈ જાય છે.)

નરભિરામ—માણ હું આજે મારા મિત્રોને જમવાને વાસ્તે નોતરું દઈ આવ્યો છું. માટે તેને માટે કાંઈ જમવાનું બનાવજ્યો.

દેવખાઈ—દિકરા તું જાણે છે. આજ હું ઘણા દિવસથી માંદી છું. બપોર થાય એટલે તાવ આવે છે, મારામાં ટાઢને લીધે ખાવાની પણ શક્તિ નથી. તો વળી તારા દોસ્તને માટે ખાવાનું કેમ કરી શકું? તેનો તો જરા વિચાર કર. તારી માસીજી જઈને વહુને તેડી લાવ્યાં, તારે તે વળી થોડું ઘણું ધરનું કામકાજ કરે છે; વળી તેને આવ્યાં પણ ખેચાર દિવસ થયા છે માટે તેને પૂછીને તારા મિત્રને માટે જમવાનું બનાવે તો. તારા જમવાનું કહેવા અગાઉ મને પૂછી જોવું હતું.

નરભિરામ—તમારા શરીરને સુવાણુ નહોત્ય તો એમને કહે કે તે જમવાનું બનાવે.

દેવખાઈ—તું પૂછીને હું તો નથી પૂછતી.

ગંગાવહુ—(વચમાં બોલી ઉઠે છે.) તમારી માને પૂછો કે દિકરાને પરણાવીને વહુ આણી છે, કે લોંડી વેચાતી લીધી છે? કે આટલા થોડા વખતમાં મારેથી જમવાનું નહીં બનાવી શકાય. જો જમવાનું કહેવું હતું તો પ્રાતઃ કાળમાં ઝીંદેર કરવું હતું. કે મારા મિત્રો જમવા આવવાના છે.

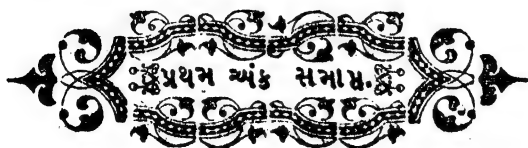
(૨૧)

નરભિરામ—(મનમાં) અરે! આતો રોકડો જવાબ આપે છે. જવાબ આપતાં જરાપણ વિલંબ થતી નથી. સારો જવાબ તો તેના મુખવાટે નીકળ્યો હોય એમ મને યાદ નથી. હશે એરે આ વખતે જે વધારે બોલીશ તો તે દહાડાની પેઠે વળી ફજેતી થશે. જેને નહારી સ્ત્રી હોય તેને અનેક પ્રકારની ગભરામણ થાય છે.

મનહર છંદ.

મજે જે નહારી નારી, નર ગભરાય ભારી,
હામ જાય હારી કારી ધા થયો ગણાય છે;
સુખ તો મજે ન લેશ દુઃખમાં વસે હમેશ,
ભાળી ભુંડી ભામની તે ચિત્ત ગભરાય છે;
અંતરનું પટ ક્યાં ઉઘાડી નર વાત કહે,
મનમાં મુઝાય હાય ચિત્તમાંહિં થાય છે;
વાત કરતાં વધારે નર નિરમાલ્ય દિસે,
ખિશે તેથી બાપડો અતી દુખી દેખાય છે. ૧

એવી અનેક પ્રકારની અડચણ નહારી સ્ત્રીથી છે. માટે મિત્રોને ચૌટામાંથી લાવીને જમાડવા એજ ઉત્તમ છે. (જાય છે.)

(૨૨)

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ નરભિરામનું ઘર, દેવબાઈ તથા નરભિરામ.

દેવબાઈ—હવે આપણે દશરાનો દહાડો નજદીક આ-
વ્યોછે. માટે આપણા ઘરમાં જોઈતો સરસામન તથા
લૂગડાંલત્તાં લાવવાનાં છે. બીજી પણ કેટલાંએક સર-
સામન લાવવો જોઈશે.

નરભિરામ—બહુ સાઈ માછ જે તમે લાવવાની આસા
કરો, તે તમામ જાણસ લાવી તમારી આગળ હાજર કરૂં.

દેવબાઈ—તારી વહુને માટે તથા ખેન દયાકુંવરને
માટે રેશમી કપડાં લાવવાં જોઈશે. તથા કેટલાંએક સાદાં
કપડાં, તથા રેશમી કપડાંને ચોડવા માટે તુઈ તથા પા-
લવ પણ લાવવાનાં છે. તે લઈઆવો. તથા સગાં વ-
હાલાંમાં આપવા માટે મુખડી પણ જોઈશે. માટે તેપણ
સાથેજ લેતા આવવું.

નરભિરામ—બહુ સાઈ જેટલાંવાનાં તમે કહ્યાં તે
તમામ હમણાં લાવુંધું.

(એમ કહી બજારમાંથી બધું લાવી આપે છે.)

દેવબાઈ—ખેરા તમામ કપડાં આણ્યાં ?

નરભિરામ—હા માછ. તમારા મગાવવા મુજબ તમામ
જાણસો આણીછે. હજી બીજું કામ હોય તો કહો.

દેવમાઈ—હજી તારે એક કામ કરવાનું બાકીછે. તે એકે બજારમાંથી એક દરજીને બાલાવી લાવ; કે તમામ આપણાં કપડાં તેની પાસે વેતરાવીને શીવરાવી લઈએ કે દશરાને દિવસે એ બામતની પીડા ન પડે.

નરભિરામ—બહુ સાર માજી. હું હમણાં દરજીને તેડી લાવું છું. એટલે તમે શીવરાવવાને કપડાં બહાર કાઢી મૂકો.

(તે જાયછે.)

દેવમાઈ—કેમ બેઠા? દરજીને તેડી લાવ્યોકે?

નરભિરામ—હા માજી. પછવાડે દરજી આવે છે.

(દરજી આવેછે.)

દેવમાઈ—જુઓ આ કપડાં સૌ સૌનાં પરમાણા મુજબ વેતરાવી શીવરાવી લ્યો.

નરભિરામ—હીક. (કપડાં દરજીને આપીને વેતરાવી શીવરાવે છે.)

દેવમાઈ—ગંગાવહુ લ્યો આ તમારાં કપડાં તમારા પટા રામાં મૂકી એટલે દશરાને દહાડે પહેરવાને ઝટ કહાય. ને મેલાં ન થાય.

ગંગાવહુ—એમાં શું છે તમામ કપડાં તમારી પાસે રાખોને. મેલાં થવા માટે આણ્યાંછે, ત્યારે સાચવીને શું કરવાં છે ?

દેવમાઈ—વહુ તમારે બાત્રવાની છુટ જરા વધારે છે. હજી પહેરવાનેતો એ ચાર દિવસની વાર છે. તેટલા દિવસ તો સાચવી રાખો કે મેલાં થતાં તો રહે.

ગંગાવહુ—હીક ત્યારે લાવો પેટીમાં મૂકું. (કપડાં પેટી-

માં મૂકેછે.)

નરભિરામ—(મનમાં) અરે! આવાં ઉચ્ચ જાતનાં કપડાં વધારે નાણાં ખરેખરે લાગ્યો. તોપણ તેને જાળવી રાખવાનું જરાપણ ભાન નથી. ને જ્યારે સાચવી મૂકવાનું કહેછે, ત્યારે લડવા દોડે એવો જવાબ આપેછે. અરે પ્રભુ! આ સ્ત્રી હવે કયે દિવસે સુધરશે. લડવા સિવાય બીજું ભાન નથી લડવાથી આખરે ઓછી થાય તેના જરાએ ખબર નથી.

ઉપજાતી વૃત્ત.

લડે હમેશાં ધરે જબ સાથે, પડે પિડા તેથી અપાર માથે;
ઓછી થશે આખરે એથિ અંતે, સંસારમાં સૂખ મળે નરંચે. ૧

—ૐૐૐૐ—

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ નરભિરામનું ઘર. દેવબાઈ તથા નરભિરામ ને દયાકુંવર.

દેવબાઈ—(સવારમાં ઉઠીને) નરભિરામભાઈ ઉઠ.

નરભિરામ—માણ હું તો ઘણા વખતથી ઉઠીને નાહ્યો છું.

દેવબાઈ—દયાકુંવર એન ઉઠ. તારી ભાભી પાસે જ ને તેમને ઉઠાડ; કારણ કે આજ પર્વને દિવસે વહેલું ઉઠવું જોઈએના.

દયાકુંવર—(હરખાતી દોડીને) ભાભી ઉઠો.

ગંગાવહુ—(ઊઠીને તમાચો મારેછે.) રાંડ જો હજી તો દિવસ ઉગ્યો નથી ત્યાંથી ઉઠાડવા આવી.

દયાકુંવર—(આસ પાડીને) ઓ મારા આપરે મને મારી નાંખી !!

નરભિરામ—(દોડીને) અરે મેન દયાકુંવર તં એકાએક કેમ આસ પાડી? તને શું થયું?

દયાકુંવર—માજીએ મને કહ્યું કે તું ઉઠ ને ઝટ લાભીને ઉઠાડ. તેથી મેં આવી તેને ઉઠાડી એટલે મને જોરજોર તમાચો માર્યો.

ગંગાવહુ—અરે એતો રાંડ જૂઠા ખાલી છે. આવતાં આવતાં કેશ આવવાથી પડી ગઈ તેથી તેને વાગ્યું; એટલે આ ઘરમાં માફ લોહી હળવું, એટલે જ્યાં ત્યાં માફ નામજ દેવાય. મને તમારા સોગન છે, જો મેં તેમને મારી હોય તો. હું કોઈ વખત તમારા સોગન જૂઠા ખાજીધું? એને તો જૂઠું ખાલવાની ટેવજ છે.

નરભિરામ—લે દયાકુંવર ચાલ. હવે એતો તું તેની પાસે શમાટે ગઈ? ચાલ હવે માજીને કહીને ચીજો લેવાને માટે બજારમાં જવું છે, માટે જાઉં.

દયાકુંવર—ઠીક ત્યાં ચાલ. (મનેજણાં દેવપાઈ પાસે આવે છે.)

દેવપાઈ—દિકરા આજ તો બજારમાં જઈ આવણાં ઘરમાં યાય, તેટલું દુધ લઈ આવ. કારણ કે આજે કાંઈ બનાવવું જોઈશે.

નરભિરામ—ઠીક હું જાઉંધું. પણ મારા આબ્બા અમાક જો તે લૂગડાં નહીં બદલે તો તમામ * કપડાં હું આંચકી લઈશ.

(જાય છે)

દેવભાઈ—(વહુ પાસે જઈને) વહુ ઉઠો. કપડાં બદલો તો ઠીક, દિવસ સારીપઠે ચડ્યોછે, માટે ઉઠો. વળી નર-ભિરામ બજારમાં ગયો ત્યારે કહેતો ગયોછે, કે મારાઆવ્યા અબલ ઉઠીને જો લૂગડાં નહીં બદલે તો તમામ કપડાં ખુંચી લઈશ. માટે ઉઠો તો સાહે, નહીં તો તેનો મિનજ કરતાં વાર નહીં લાગે.

ગંગાવહુ—હું તો હરગીસ અત્યારે ઉઠવાની નથી. હજી તો દિવસ ઉગતો આવેછે. એટલામાં જગાડવા આવ્યાં તે શરમાતાંજ નથી? મારા પીયરમાં તો અમે દિવસ ચડ્યા અગાઉ ઉઠતાં નહીં. અહીંઆં આવ્યાં તે નવાઈ થઈ, ગામમાં કાંઈ માણસ વસતાં નહીં હોય. બલે કપડાં લઈ લે તો, મારે જરૂર થોડીકજ છે.

દેવભાઈ—એતો તમારું કહેવું તો ઠીકછે!! પણ ના-હીને જરા કપડાં બદલો તો સાહે.

ગંગાવહુ—તમે મને સુવા દેવાનાં નથી. જ્યારથી અ-રધીરાત હોય, ત્યારથી ઉઠાડવા માંડોછો જાઓ હું ઉઠું છું.
(જાય છે.)

ગંગાવહુ—(મનમાં) ચાલજીવ હવે ઉઠું. આ સાસરાની શુળીમાં વેહેલું ઉઠ્યા વગર કેમ ચાલે? મારા પીયરમાં તો સારી રીતે દિવસ ચડે ત્યારે ઉઠીયે, પણ અહીંઆં તે પ્રમાણે ચાલે નહીં. (ઉઠીને કપડાં બદલેછે.)

નરભિરામ—(આવળીને) લ્યો માણ તમારા કહેવા પ્રમાણે ડુધ આણ્યુંછે. મારે હવે મેળામાં જવુંછે; માટે હું જાઉં

હું. માટે કોઈને કાંઈ મગાવવું હોય તો કહેા કે લેતો આવું.

દેવબાઈ—દિકરા તારી ધ્યાનમાં આવે તે લેતો આવજે.

નરભિરામ—બહુ સારું. (મિળામાં જાયછે.)

ગંગાવહુ—બાઈજી. મારે આજે તો પીયર જવુંછે.

દેવબાઈ—વહુ તમે કાંઈ ગાંડાં થયાં કે શું? આજે પર્વને દહાડે પીયર જવાય નહીં. આજે તો પીયર હોય ત્યાંથી પણ સાસરે આવેછે.

ગંગાવહુ—ગમેતેમ હોય પણ મારે તો આજે જવુંછે.

દેવબાઈ—આજે તમારે એટલું શું જરૂરીયાત કામછે; કે તમારે ગયા વગર ચાલે તેમ નથી. આજે નહીં ને કાલે ગયાં.

ગંગાવહુ—મારે આજે મારે પીયર જઈને મારી સાહેલી ને ઉપલા પંડ્યાની દિકરી કર્કશાદુંવર છે તેને મળવું છે. કારણ કે આજે પર્વને દિવસે તેને ન મળું તો ખોટું દેખાય.

દેવબાઈ—એતો ઠીકછે. પણ તમારે અગાઉ યાદ લાવી રજા લેવી હતી. કારણકે તે પાછળથી ઠપકો ન આવે.

ગંગાવહુ—રજા લેવાનું શું કારણ છે? પીયર જવાની ના કેમ પડાય.

દેવબાઈ—જો તમારે તેને મળવું હોય તો અહીંઆં તેડાવીને મળો એટલે બસ.

ગંગાવહુ—શું તેડાવનારાં જાણરાં! જો તેડાવવાનું ખરે ખરું કહેતાંહો તો કાલેજ તેડાવીને તેને દશરાના ઉત્સવ

દાખલ કાંઈક આપવું હતું. તેતો કાંઈ તમારાથી થયું નહીં, ને વળી તેડાવવાનું કહેતાં શરમાતાં નથી?

દેવબાઈ—મને એમ ખબર નહોતી કે તે તમને યાદ આવશે.

ગંગાવહુ—જાણ્યું એતો ડહાપણ રાખોને. (ચાલીબધછે.)

પ્રવેશ ૩ નો.

શ્રુથળ નરભેરામનું ઘર. નરભેરામ તથા દેવબાઈ.

નરભેરામ—(ઝેળામાંથી આવીને) કેમ માણ ઉદાશી દેખાઓછો? છેતો સાંઝું. કે કાંઈ ટપાટપી થઇછે.

દેવબાઈ—ના દિકરા કાંઈ તકરાર થઇ નથી. પણ તારી વહુ પીયર ચાલી ગઈ. મેં કહ્યું કે નરભેરામની રજા વિના જવાય નહીં. તોપણ તેતો કહેકે મારે ઉપલા પંડ્યાની દિકરી કડકશાકુંવર કરીને મારી બેનપણી છે, તેને મળવા જવુંછે. એમ કહી ચાલી ગઈ.

નરભેરામ—(મનમાં) અરેપ્રભુ! રોજ ઉઠીને એ રાંડ-થી મારા ઘરમાં શોક થાયછે. લડાઈને ટંટા તો ઘરમાંથી ખસતાજ નથી. જરા કોઈ કહે ત્યાંતો ઝટ વઢવા ઊઠે. હવે તો આ દુઃખનો છેડો ઝટ આવે તો સાંઝું. નહીં તો આથી મરવું ઉત્તમછે. કારણકે આવી રીતે હુંદગીપૂરી કરવા કરતાં મરવું ઉત્તમછે.

દેવબાઈ—શું વિચાર કરેછે? ચાલ ઝટ તારા સસરાને

(૨૬)

ત્યાંથી તારે આજે જમવાનું નોતરું આવ્યુંછે. માટે તું જમવા જા. પણ તારે ત્યાં કાંઈ ખોલવું નહીં.

નરભિરામ—માણ તારે મારે જમવા જવાની ખીલકુલ ખુશી નથી.

દેવબાઈ—જો તું જમવા નહીં જાય તો તેમને કુઝાગ-
શે. વળી તારું સાસરું એટલે તારે બદલે ખીજું કોણ જાય.

નરભિરામ—બહુ સાડું તારે હું કાંઈ નહીં ખોલું.

દેવબાઈ—લે આ સુખડી તે તું તારી સાળીને આ-
પજે. તથા એક રૂપિયા તેના હાથમાં આપજે.

નરભિરામ—હીક. (સાસરે જમવા જાયછે.)

જમનાંબાઈ—(નરભિરામને આવતો જોઈને) આપો
નરભિરામ ભટ. તમે તો બહુ વાર લગાડી, જરા વેહેલું
આવવું હતું.

નરભિરામ—જરા ઘેર કામ હોવાથી રોકાણ થઈ.

જમનાંબાઈ—હીક તારે લ્યો આ અખોટીડું. ને ખાળે
પાણીછે તે નાહીલ્યો. ને પછી જમવા ખેસો.

નરભિરામ—હીક તારે લુગડાં ઉતારી નાહી લઉંહું.
(નાહી લેછે.)

જમનાંબાઈ—ચાલો જમવાનું તૈયારછે માટે જમવા ખેસો.

નરભિરામ—(જમીને બહાર આવીને ખેસેછે.)

જમનાંબાઈ—મણીગૌરી? આપણા પાણીઆરાપર
નાગરવેલી પાનછે, તે લઈને કાથોચૂનો અંદર નાંખી ન-
રભિરામ ભટને ખોડી વાળીદે. ને ખસેચીમાંથી સોભારીઆપ.

મણીગૌરી—બહુ સાડું. (પાનસોપારી આપેછે.)

નરભિરામ—મહાગૌરી હ્યો આ દશરાની ખુશાલીનો
રૂપિઓ તથા સુખડી.

મહાગૌરી—તમારો રૂપિઓ તથા સુખડી અમારાથી
ન લેવાય. (એમ કહીને તેની મા સામું જીવેછે.)

જમનાંબાઈ—લઈલે બેટા. (રૂપિઓ તથા સુખડી
લઈ લેછે.)

નરભિરામ.—ધરે કેટલુંએક કામછે. વળી પર્યને દિવસ
મિત્રને પણ મળવા જવું જોઈએ. તથા કોઈને ત્યાં કાંઈ
મોકલવું પણ પડે. માટે આજે અહીંઆં રહેવાનું બની
શકશે નહીં.

જમનાંબાઈ—શું વેવાણને કોઈને ઘેર મોકલતાં નથી
આવડતું ? તમે જશો તોજ કામ થશે ? માટે આજ તો
રહી જાઓ.

નરભિરામ—“હુ સાહે તારે જોવી તમારી ઈચ્છા.
(રોકાયછે.)

જમનાંબાઈ.—નરભિરામ બટ ? તમારે સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચે
એટલો શું વાંધો પડ્યોછે ? કે હરનીશ કજીઓ થયા
કરેછે ? ગંગાને તો એવી ટેવ છે કે તમારી તરફની વાત
એકે પણ કરતી નથી. હું તો એને પૂછીને પણ થાકી;
પણ એક બોલ સરખોએ કહેતી નથી. હું તો હંમેશાં
પાડોશીને પૂછી માહિત થાઉંછું.

નરભિરામ—તમે જરા વિચાર કરો; કે તેમને શું
દુઃખ હજી ? મારા તરફની તો તેમને જરા પણ અડચ-
ણ નથી. દયાકુંવર તો તેનું નામ સાંભળીનેજ નાસેછે.

મારી માતૃશ્રીથી તો તમામ લોકો જાણીતાં છે, કે તેમનો સ્વભાવ શાંત છે. એટલે તેમના તરફથી કાંઈ દુઃખ હોય તેમ જણાવું નથી.

જમનાંબાઈ.—(ગંગા સામું જોઈને) ગંગા બાબ તારે જે અડચણ હોય તે બતાવ; કે રૂબરૂમાં બધીવાત કીક થાય.

ગંગાવહુ—કાંઈ નહીં. મારે તો ફક્ત જૂઠુંજ રહેવું છે.

જમનાંબાઈ—સાંભળ્યું નરભિરામ ભટ? જો તમારે હમેશાં સલાહ ચાંતીથી ચાલી, તમારો અવતાર તમે સુખમાં કાડવા ઇચ્છતા હો તો તેજ માર્ગ સર્વોત્તમ છે. સાથે રહેવામાં કાંઈ વડાઈ કહેવાઈ નહીં, પોતાની કમાણી તણાઈ જાય છે, તથા લોકો પણ ધારે કે કમાણી શક્તિ નથી. તમે જ્યારે જાતે કમાવા શીખ્યા છો; ત્યારે તમારે જૂદાં રહેવામાં શું અડચણ છે? વળી જૂદાં રહેવાથી તમે સુખી થશો.

નરભિરામ—માબાપથી જૂદાં રહેવામાં કેટલીએક અડચણ છે. બધી ઘરની ફિકર માથે પડે છે; ને કમાણી બંધ પડે તો જૂદાં હોવાથી મહા મુશીબત પડે છે. વળી સાથે રહેતા હોઈએ ને લોકો ધારે કે માબાપની કમાણી ખાય છે, તો તેમાં શી અડચણ છે? જ્યારે માબાપે ઉછેરી મોટા કર્યા ત્યારે તે શાખાશી પણ તેનેજ ધટે છે. વળી લોકોની દેખાદેખી કરી જૂદાં રહેવું એ પણ નુકશાન કર્તા છે, અને અંતે ખત્તા ખાવા પડે છે. બગલાની દેખાદેખી કરવાથી કાગડ પોતાનો જીવ ખોયો. તે સાંભ-

જો તો તમને માલમ પડે, કે એમ કરવાથી નુકશાન છે. “એક નદિના કિનારાપર બગલો માંછલાને હંચેથી પડી પકડતો હતો, ને તેથી પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતો હતો. તે જોઈ કાગડો પણ તેનીજ મીશાલે માંછલાં પકડવા લાગ્યો એમ કરતાં કેટલેક દિવસે શેવાળમાં જામું માંછલું તેના જીવામાં આગ્યું. તે પકડવાને માટે જોવા હંચેથી પડ્યો કે તુરત શેવાળમાં ચાંચ તથા માથું પેસી ગયું; તેથી મુંઝાઈને મરણ પામ્યો. તે જોઈ બગલે કહ્યું—

કુહો.

“કરતા હૈયે તે કિજિયે, અવર ન કિજે કગ;
માથું રે’શ વાળમાં, હંચા રે’ એ પગ.”

માટે દેખાદેખી કરી જુદુ રહેવામાં મારા હાલ પેલા કાગડાના જેવા થાય. માટે મને એ વાત વ્યાજવી લાગતી નથી.

જમનાંબાઈ—તારે એમ કહેાને કે મારે જુદુ રહેવાની ખુશી નથી. તમારે સંપસંપીને ચાલવાની ખુશી હોય તો જૂદા થાઓ; પછીતો જેવી તમારી મરજી.

નરભિરામ—આ બાબતનો જવાબ હું પ્રાતઃકાળમાં ઘેર ગયા પછી મોકલાવીશ. હવેરાત ગઈછે માટે સુષ્પન્નઓ. (સરવે સુષ્પ જાયછે. નરભિરામને વિચારમાં ને વિચારમાં ઊંઘ આવતી નથી. એટલામાં પ્રાતઃકાળ થાયછે.)

નરભિરામ—(ઉઠીને) હ્યો તારે હવે હું જાગ્યું.

જમનાંબાઈ—પણ પેલું બુદ્ધતાં નહીં હો? (નરભિરામ જાયછે.) (ખીજે અંક સમાપ્ત.)

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ નરભિરામનું ઘર. દેવબાઈ તથા નરભિરામ.

દેવબાઈ—(નરભિરામને આવતો દેખીને) કેમ દીકરા તારે ચેહેરો આજ મને ઉદાસ જણાયછે વાર ?

નરભિરામ—કાંઈ નહીં માણ. એતો ઉઠીને તુરત ચાલ્યો આવુંછું માટે વખતે ચેહેરામાં ફેરફાર જણાતો હોયતો.

દેવબાઈ—દિકરા જરા વિચારીને બાલ. શું મેં તને કોઈ દિવસ નિંદ્રામાંથી ઉઠતાં નથી જોયો ? માટે ખરે ખરું કહે.

નરભિરામ—હું જમવા ગયો ત્યારે તેમણે મને રાતવાસો રહેવાનો આગ્રહ કર્યો, તેથી હું રાત રહ્યો. ત્યારે તેમણે મને જુદું રહેવા કહ્યું. વળી અત્રે આવતી વખત પણ યાદ આપીને કહ્યુંછે, કે ઘર બાડે લઈ ખરે કંઈપણ રાવજો. તેજ કારણથી ઉદાસ દેખાઈછું.

દેવબાઈ—દિકરા એમાં શી અડચણ છે ? જો જુદાં રહેવાથી તારા ઘરમાં ઈંટો મતી સુખ થાતી થતી હોય તો તેમાં હું બહુ ખુશી છું. વળી જ્યારથી તને પરણાવ્યો ત્યારથીજ હુંતો તને જુદો થયેલોજ સમજીછું. કયો દિકરો પોતાના માઆપ સાથે આખો અવતાર રહેછે ? માટે તું કહેણ મોકલ કે ઘર બાડે લીધું છે.

નરભિરામ—હીક ત્યારે. સામી શરીમાં ખાલી ઘર એક છે, તે રાખી ત્યાં આપણું તાણું રહેછું. ને તે બાબતની

અખર પણ કોઈ સાથે કહેવરાવું.

(ઘર બાંહે લઈ અખર કહેવરાવે છે.)

દેવબાઈ—કેમ દિકરા ઘર બાંહે લીધું ?

નરભીરામ—હા માણ. સામી શરીમાં લીધું છે. તે બાબતની અખર પણ કહેવરાવી છે હવે આવે એટલી ન વાર છે.

દેવબાઈ—ત્યારે આ તમારો સરસામાન પણ તૈયાર છે. જો હવે ગંગાવહુ ઝટ આવે તો લેઈ જાય.

(ગંગાવહુ આવે છે.)

દેવબાઈ—વહુ આ તમારો સરસામાન સંભાળીને તમારે ઘેર લઈ જાઓ. ને આજ સુબ મુહૂર્ત છે, માટે તાંજ રસોઈ કરો.

ગંગાવહુ—હીક તારેતો. (તમામ સરસામાન લઈ જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ નરભીરામનું ઘર, ગંગાવહુ નરભીરામ તથા કર્કશાકુંવર.

ગંગાવહુ—સાંભળો છો? જમવાનો વખત થયો છે માટે ઉઠો.

નરભીરામ—વહુ સારું નાહાવાને વાસ્તે ઉઠું પાણી તથા અમોટીયું બાળ ઉપર મુક.

ગંગાવહુ—હ્યો. (અમોટીયું તથા પાણી બાળે મૂકે છે)

નરભીરામ—(નાહીને) હાથ આવ્યાનું હોય તે જરા બાંધને કામ છે, માટે મારે બહાર જવું છે.

ગંગાવહુ—આને વળીએટલું બધું શુંકામ છે? (પીરસેછે.)

નરભીરામ—(જમીને સોપારી ખાઈ બજારમાં જાય છે.)

ગંગાવહુ—કર્કશાકુંવર ?

કર્કશાકુંવર—શું કહેછે બા ? કાંઈ કામ હોયતો કહે.

ગંગાવહુ—આલે આ રૂપિએ લઈને કુંદોઈની કુકાન પરથી મીઠાઈ વગેરે ખાવાનું લઈ આવ.

કર્કશાકુંવર—હીક ખેત લાવ.

(રૂપિએ લઈને મીઠાઈ લાવે છે.)

ગંગાવહુ—ચાલખેત આપણે ઝટ જમીને સુધ રહીયે.

કર્કશાકુંવર—હું જરા બે બેહેડાં પાણી બરીઆવું પછીવાત.

ગંગાવહુ—ચાલને હવે પાણીની વાત વળી પછી.

કર્કશાકુંવર—હીક ખેત. (ખંતેજણાં જમવા મેસેછે.)

ગંગાવહુ—(જમીને) હવે અહીંઆં ખાસી મળેની હવા આવેછે. માટે આપણે સુધ જઈએ. પેલું જમવાની કોટડીએ તાજું વાસવું, કે અંદર કાંઈ જતાવર ન જાય. ઠામ બલે બહાર પડ્યાં તેની થી ચોંતા છે ? સુધ ઉઠ્યા પછી માંજી નાંખીશું.

કર્કશાકુંવર—હીક ખેત. (તાજું વાસીને ખારી ખુલી મૂકી સુધ જાય છે.)

અલીયસ—(મનમાં) અરે ! આજ પાંચ સાત દિવસથી આ શેરીમાં પાટકુંઘું, પણ કોઈ જગાએ લાગ આ વતો નથી. આજતો ખુદની ગેહરબાનીથી આ ખારી ઉઘાડી મૂકી સુવાસી મતી ઘરવાળાને સુગ્રીછે. માટે બહાર વાસણ કુસણ પડ્યું હોય તો લઈને ચાલતો ચાલું,

કે ઘેર જાનને વેચી ડોકરાંને રોટલા ભાગાં કરું. (એમ વિચારી ઘરમાં પેસી તમામ ઠામ ચોરી જાયછે.)

ગંગાવહુ—(ઢીંઠીને) અરે ! આ ઘરમાંથી બહાર પડેલાં વાસણો ક્યાં ગયાં ? અરેઅર કોઈ ચોરી ગયું ! હવે હું શું મેકું બતાવીશ !! કોઈ કહેશેકે જીદાં રહીને કાળકાળું. માટે હવે મારે શું કરવું ? ચાલજીવ કર્કશાકુંવરને તો જગાડું. કર્કશાકુંવર બેન ઉઠ.

કર્કશાકુંવર—કેમબેનગંગા તેમનેબેબાકુળી બનીઉઠાડી ! શું તને કોઈ માણસની બીક લાગી ?

ગંગાવહુ—ના બેન એતો કાંઈ નથી. પણ આપણાં વાસણો બહાર મૂકી સુઈ ગયાં હતાં તે વાસણો અહીંઆં નથી. તે ક્યાં ગયાં તેની ખબર પડતી નથી. માટે કોઈ ચોરી ગયું હોય એમ મને લાગેછે, જરા તપાસ કરને.

કર્કશાકુંવર—અરે બેન ! કાંઈ કાલી થઈ. આપણે હ. મણાંજ સુતાંછીએ, એટલા વખતમાં વળી ચોરી કોણ જાય ? તપાસ તો કર કે પેલી ચોરડીમાં નહોતી ?

ગંગાવહુ—અરે ! ચોરડીમાં શું મૂકે !! મેંતો બધે તપાસ કર્યો. પણ ક્યાંઈ પત્તો લાગતો નથી. માટે ખચીત કાંઈ ઉઠાવી ગયું.

કર્કશાકુંવર—એમ હોય તો આપણે પોલીસમાં ઝાહર કરવા માણસ મોકલીયે, કે તે ઝાહરેરતે તપાસ કરે.

ગંગાવહુ—નારે બેન ! મારો વળી વાંક આખા ગામમાં નીકળે. હમણાં તો જરાએ ચુંકેચાં કરવું નહીં. વળી વખત આવશે ત્યારે ઝાહર કરીશું, કે મારો જરા પણ

વાંક ન નીકળે. (એક બાઈ આવે છે.)

ઠગારીબાઈ—આ ધર કોનાં છે ?

ગંગાવહુ—માતાજી આ ધર તો અમારાં છે. વારૂં તમે ક્યાંનાં રહેવાશી જો ?

ઠગારીબાઈ—હું કાશીની રહેવાશી છું. ઘણા વરસથી યાત્રેઆચારી હું પરદેશમાં નીકળી છું.

ગંગાવહુ—માજી કાંઈ વિદ્યા જાણો છો ?

ઠગારીબાઈ—અરેબાઈ વિદ્યા વગર કાંઈ પરદેશમાં રહેવાય નહીં. ગુરૂનો આપેલો મારી પાસે મંત્ર છે. તે એવા લો આણે છે કે જ્ઞેને છોકરાં નથતાં હોય તેને છોકરાં દઉં છું. જ્ઞેને પોતાના પત્ની સાથે પ્રીતી નહોતી તેને પ્રીતી કરાવું છું. વારૂંબાઈ તમારે કાંઈ છૈયાં છોકરાં છે ?

ગંગાવહુ—(નીસાસો નાંખીને) અરે બાઈ એવાં નથી જ હોય ક્યાંથી કે હું છોકરાંની માડી કહેવાઈ.

ઠગારીબાઈ—(મનમાં) આજ તો ઠીક હાથ આવ્યું છે. વેહેલી માડી એમનેજ છેતરવી એ વધારે સુગમ પડશે. (ઝાહિર) બલે તમે જરાપણ તમારા મનમાં અંદેશો રાખશો નહીં. તમને એટલાં છોકરાં થશે કે તમે સાચવી પણ શકશો નહીં. હાલ તો તમારે મહા વિપત્તી પડતી હશે. પણ જો પરમેશ્વરનો હુકમ તો તમને છોકરાં થાય એવા ઇલાજ કરીશ. પણ વારૂં તમારે ને તમારા વરને તો બનેછેના ?

ગંગાવહુ—અરે! એમ હોય ત્યારે તો જોઈએશું ? પી

ડાજ એછેમા.

ડંગારીબાઈ—હ્યોરે આ મંત્રેલી બિભૂતીછે. તે તમારી પાસેરાખો. ને જ્યારે તમારો ધણી ઘેર આવે, ત્યારે નાહી ધોઈને સાફ થઈ રહેવું. આવે કે તુરત તેમના માથામાં આ વિભૂતી ભભરાવશો કે તે તમારે વશ થઈ જશે.

ગંગાવહુ—હીક માતાજી. ત્યારે તો હું તમારા કહેવા પ્રમાણે કરીશ. પણ તમારા હાથમાં શું છે ?

ડંગારીબાઈ—એતો વેચવાનું રેશમી લુગડું છે.

ગંગાવહુ—માતાજી તેમની કીંમત શી બેસશે ?

ડંગારીબાઈ—તેતો ચાર રૂપિઆની કીંમતનું છે. પણ તમારે ને મારે જીવ બંધાણોછે. તો હજારવાર તમારો ખપ પડશે. માટે તમારે રાખવાની મરજી હોય તો બે રૂપિએ આપીશ.

ગંગાવહુ—હીક ત્યારે. કર્કશાકુંવર ? આપણા પટારો ઉઘાડી બે રૂપિઆ માતાજીને આપ.

કર્કશાકુંવર—હીકલ્યો આપું.

(પેટીમાંથી રૂપિઆ કાઢી આપે છે.)

ગંગાવહુ—કેમ માતાજી આપ પધારશો ?

ડંગારીબાઈ—હવે વખત થવા આવ્યો છે, માટે મારે જવુંછે.

ગંગાવહુ—હીક. પણ કોઈ વખત મારા જોવી ગરીબ દિકરી ઉપર કૃપા કરી પધારતાં રહેજ્યો. તો મને બેઘડી આનંદ થશે.

ઠગારીખાઈ—ઠીક તારે વળી કોઈ વખત આવીશ.

(જાય છે.)

ગંગાવહુ—કર્કશાદ્રુંવર આ ઠીક છે ના ? જે રૂપિયે લી-
ધું છે, પણ કીમત ચાર રૂપિયાની છે.

કર્કશાદ્રુંવર—હા છેતો એમ. (એટલે નરભિરામ આવે છે.)

ગંગાવહુ—કેમ આજે મોડા આયા ? આજ મેતો
એક રકમ ખરીદ કરી છે કહો તો તમને ખતાવું. (ખતાવે છે)

નરભિરામ—આ કપડું કોની પાસેથી શું કીમત આ-
પી લીધું ?

ગંગાવહુ—એની કીમત તમે કરો જોઈ.

નરભિરામ—બજારમાં લેવા જઈએ તોતો ચાર રૂપિયા
અગર તેથી પણ વધારે મુલ ખેસે.

ગંગાવહુ—એક બાઈ વેચવા આવી હતી. તેની પા-
સેથી લીધું.

નરભિરામ—એવી રકમો જે બાઈએ વેચવા આવે
તેનો તપાસ કરી પછી લેવું. નહીંતો પછી પસ્તાવું પડશે.

ગંગાવહુ—અરે ! રામરામ !! એમાં શું વિચાર કરવો
હતો. તેતો બિચારી બહીને વૃદ્ધ હતી. તે કાંઈ ધૂતારી કે
દોંગી નહોતી.

નરભિરામ—ઠીક એતો, હવે વાણ તૈયાર હોયતો લાવ.

ગંગાવહુ—ચાલો તૈયાર છે. (જમવાનું આપે છે. પછી
જમીને સુએ છે.)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ દેવખાઇનું ઘર. નરભિરામ તથા દેવખાઈ.

નરભિરામ—માજી શું કરોછો?

દેવખાઈ—આવ દિકરા આજ અત્યારમાં ક્યાંથી?

નરભિરામ—શાક લેવા આવ્યો હતો, એટલે યાદ આવ્યું કે ઘેર થતો જાજી. એથી આંટો આવ્યો.

દેવખાઈ—ઠીક દીકરા આજતો બહુ સારું કર્યું. પણ વાર જુદાં રહેવા પછે તેમના સ્વભાવમાં ફેરફાર પડ્યો?

નરભિરામ—ના માજી હજીતો એમને એમજ છે. જેને જેવી ટેવ પડી હોય તે કાંઈ જતી નથી. તેતો આત્મા સાથેજ નાશ પામેછે.

દેવખાઈ—રાંધતાંતો બરાબર શીખીકે જેવી હતી તેવી ને તેવીજ છે?

નરભિરામ—એ આશા રાખવી એજ ફોકટ છે. વળી સુધરવાની ઇચ્છા હોય, તો પોતાનામાં આવડત ન છતાં જુદું થવાનું શા માટે કહે? તેનો જરા વિચાર કરવો જોઈએ.

દેવખાઈ—એવી ટેવતો ઘણીક સ્ત્રીઓને હોય છે.

નરભિરામ—હવે કાંઈ એવી હોય? આપણે હમેશાં તેની કેટલી બાપણ કાઢીયે? જ્યાં જોઈએ ત્યાં ખામીજ ખામી.

શાર્દૂળ વિક્ષિપ્તિ છંદ.

ખાવાનું કરવા તણી ફીકર બા, આવી વશી અંગમાં;
જેણે કામ કરેલ હોય નહીં, નિત્યે રમ્યું રંગમાં;

તેને જાણ પડે નહીં કશી દિલ, ખાણું શી રીતે બને,
 નિત્યે કાચુ બનાવિ આગળ ધરે, પ્રીતિથી મારિ કને. ૧
 કાંતો કાચિ બજેલ રોટલી કરે, કાળિ દિસે રંગમાં;
 જોતાં બાગિજ જામ ભૂખ સરવે, બાધી ગરે અંગમાં;
 કોરો જાડિ કરે અતી કણકની, કાંતો કરે બાખરા,
 મધ્યે કાં મજબૂત ખૂખ કરિને, શેકે નહિ તે જરા. ૨
 નાંખે નીમક શાકમાં નિયમથી, નિત્યે વધારે વળી,
 જોતાંતો હપજે અપાર દિલમાં, અગ્ની મરું હું બળી;
 કાંતો શાક અપાર મોઝું કરિને, બાળી મુકે તે બધું,
 એવીછે ચતુરાઇતો ચિત વિષે, શું હું વખાણું વધુ. ૩

માજી માટે તેને સુધારવાની આશા રાખવી એજ
 ફાગટછે. કારણકે જો સ્વભાવ નાનપણમાં સુધરતો
 નથી, તેનો સ્વભાવ મોટપણેતો સુધરેજ શાનો. એતો કહે-
 થત છેકે, - “ જો ઢાળા ઢાળ્યા તેજ ઢાળ્યા ” એમાં ફેરફાર
 થતો નથી.

દેવચાંદ—ખરી વાત છે દિકરા.

નરભિરામ—માજી હવે હું જાઉં છું. (જાયછે.)

અંક ૪ થો.

પ્રવેશ ૧ લો.

૨થળ નરભેરામનું ઘર. નરભેરામ તથા ગંગાવહુ.

નરભેરામ—(આવીને) લે આ શાક ઝટ જમવાનું બનાવ.

ગંગાવહુ—આવાનું કંઈ વખતનું થયું હોત. પણ તમે ગામમાં દીવો કરવાથી તમે હાથ ન આવ્યા માટે હું શું કરું.
(રાંધેછે.)

નરભેરામ—ઝટ કર. એટલે નાહીભૂં. એટલા વખતમાં તૈયાર કર. (નરભેરામ નાહીને જમવા બેસે છે.)

નરભેરામ—(મનમાં) અરે પ્રભુ! આવ કામ જૂદાં થયાં પણ આશરે બે. ચાર માસ વિતવા આવ્યા. પણ તેના કામમાં જરા પણ સુધારો થયો હોય એમ જોવામાં આવતું નથી. રસોઈ કરતાં પણ આવડતી નથી. ત્યારે તે મારા ઘરની શોભા શું વધારવાની હતી.

ઉપજાતીવૃત.

જેને જરા ભાન ન રાંધવાનું, અંતેથી આણું ન સુધારવાનું; તે નીતિ રીતે ઘર ના સુધારે, નહારિ નારી કુખદાઈ બારે. ૧

નકારી સ્ત્રીથી દેવ પણ હારી ગયાછે; તો મનુષ્યના શા બારેછે. (જમીને) મારે કામછે માટે બજારમાં જાઉં છું.

ગંગાવહુ—બહુ સાફ કામ હોય તો જાઓ.

કંકશાકુંવર—(બહારથી આવીને) ગંગાબેન તારો

વરતો જમીને ગયા જણાયછે. હું ત્રો મારે ઘેરથી ચાલી આવતી હતી, ત્યારે વિચાર તો થયો કે પેલી બાઇને તેડીને ગંગાને ઘેર જાઉં. પણ વળી વિચાર થયો કે વખતે ગંગાન્ને વર હોય, ને તેને દુખેતો પણી ખીન્. તે બીકથી હું તેડી લાવી નથી.

ગંગાવહુ—હીક ક્યું ખેન. નહીં તો કયાંક આપણી ખાંનગી વાતની તેને જાણ પડે તો આપણે અહીંમાં ન બોલાવાય.

કર્કશાકુંવર—હા ખેન એ વાત તો ખરીછે. પણ ખેન મને તો એ બાઇ જ હુ હુશીઆર અને બલી લાગેછે. જોને તે દિવસે આપણી સાથે ઝોળખાણ થઇ કે તુરત ચાર રૂપિઆની મતા ખે રૂપિઆમાં આપી ચાલી ગઈ.

ગંગાવહુ—છેતો બલી પણ હવે તારો ખનેવી તો જમીને ગયાછે. માટે તું જરા જાને હિતારાપરથી તેને બોલાવી લાવ. અને આ રૂપિઆ લેતી જા. તેનું તેને માટે તથા આપણે માટે કંદાઇની દુકાનપરથી ખાવાનું લેતી આવજે,

કર્કશાકુંવર— હીક ત્યારે લાવ રૂપિઆ કે એક પંથ ને દો કાજ કરતી આવું. તેને પણ તેડતી આવું ને તારૂં ખતાવેલું કામ પણ કરતી આવું.

ગંગાવહુ—હીક ત્યારે. (રૂપિઆ આપીને વિદાય કરેછે.)

પ્રવેશ ૨ જી.

સ્થળ ઠગારીબાઈનો ઉતારો. ઠગારી બાઈ તથા કર્કશાકુંવર.

ઠગારીબાઈ—(કર્કશાકુંવરને જોઈને) કેમ તું અતારે આવી. માંડે અતારે શું કામ છે જે હોય તે કહે.

કર્કશાકુંવર—તમને ગંગા ખોલાવે છે. તેણે મને કહ્યું હતું, કે માતાજીને તેડતી આવજો. માટે તેડવા માટે આવી છું.

ઠગારીબાઈ—બહુ સાર તારે આપણે બંને ઘડીક રહીને સાથેજ જઈએ. વારપણ બીજું કાંઈ તમને કહ્યું છે.

કર્કશાકુંવર—તેમણે કહ્યું છે કે કાંઈ વેચવાનું હોય તો લેતાં આવે.

ઠગારીબાઈ—બહુસાર. મારી પાસેનો ફક્ત એક જ જણસ વેચવાની છે. તેના ગુણનો પાર નથી. એક ઘડી. માં લોડાનું સુવર્ણ કરે એવો તેનામાં ગુણ છે. હું આ જણસ કોઈને આપવાની નહોતી પરંતુ મારો ને ગંગાનો જીવ એક હોવાથી તેમને આપવી, એવો મારો વિચાર છે; કે તે મને જીવે ત્યાં સુધી યાદ કરે.

કર્કશાકુંવર—ત્યારે તમારી તેના ઉપર અથાગ ઝેરબાની હોય એમ મને જણાય છે. બલે બાઈ તમે અમારા આમમાં આવ્યાં; કે જેથી મારી બેનપણીના સરવે મનોરથ પાર પડશે, એટલે હું મારા મનમાં સંતોષ માનીશ.

ઠગારીબાઈ—હા બાઈ આ સંસારમાં પાડોશીના ધ-

રમાં પણ સાંડું હોય તો આપણે પણ સાંડું. કહેવતછે કે “મારે નહીતો મારા પાડોશીને હુન્ન્યો.” તો આનો તારી સહચરી છે, એટલે તને બમણો લાભ. ચાલ હવે આપણે ગંગાપાસે જઈએ. (બંને જણાં જાયછે.)

ગંગાવહુ—(બેબેને આવતાં દેખીને) અરે માતાજી ! તમને આવતાં તો બહુ વાર લાગી. ઈર્ધ વખતની મેનો અહીંઆંથી કર્કશાકુંવરને તેડવા મોકલી હતી. તે છતાં કેમ વાર લાગી ?

કગારીબાઈ—મારે જરા કામ હતું માટે મેં જરા વધારે રોકાણ કરી. એટલી વખતસુધી મેં તને ખેસારી મૂકી.

ગંગાવહુ—તારેતો ઠીક. પણ માતાજી તમેતો આજ ધણે દિવસે મોટું બતાવ્યું. કેમ કાંઈ મારા જીવી રંક દાસી ઉપર મેહેરબાની ઓછી હોય એમ લાગે છે.

કગારીબાઈ—અરે ગંગા એતે તું શું બોલી. તારા ઉપર તો મને મારી સગી દિકરી જોઈલુંજ વહાલ આવે છે. તારા ઉપર વહાલ છે, તેનો બદલો શા આપવો છે, તે તું કર્કશાકુંવરને પૂછી જો.

કર્કશાકુંવર—હા ગંગા માતાજી કહેછે તે વાત ખરી છે. તેમનું તારા ઉપર અગાધ હિત છે. તે દરરોજ તારું ભલું થાય એવી ઇચ્છા રાખેછે. તારા માટે અહરનીશ પોતાના ઉતારા ઉપર પણ ચીંતવન કર્યાજ કરેછે. વળી તેમણે તો આજ તારે માટે અમતકારી ચીજ આણીછે.

ગંગાવહુ—ખરીવાત માતાજી.

ઠગારીબાઈ—અરેઅર દિકરી તારા ઉપર માફ એટલું બધું વહાલ છે; કે તને એક વખત મીઠંત બનાવી દેવી, એવી ચીજ તને આપવાને વાસ્તે લાવીધું. તેથી તારે લોઠાનું તુરંત કાંચન બની જશે, એટલે તારે પછી કશી ખોટ રહેશે નહીં.

ગંગાવહુ—અરે! માતાજી એવાં મારાં નથીબ ક્યાંથી કે તમારી મારા ઉપર એટલી બધી પ્રીતી થાય.

ઠગારીબાઈ—અરેઅરીવાતકહુંછું. લે જો તારે(આપેછે)

ગંગાવહુ—વાહ! શા ચળકાટ છે!! આશી લોહનું કાંચન તો ખચીત બની જશે.

ઠગારીબાઈ—લાવ તારી મરજી હોય તો અત્યારે બનાવી આપું.

ગંગાવહુ—ના માતાજી તમારા જેવાં મહાત્મા મનુષ્યને મારે બરાબર વિશ્વાસછે. કર્કશાકુંવર?

કર્કશાકુંવર—શું કહેછે?

ગંગાવહુ—આપણા પટારામાંથી તમામ ધરેણાં લાવી માતાજીને આ જણસના બદલામાં આપ.

કર્કશાકુંવર—હ્યો આપું. (સર્વ ધરેણાં આપી દેછે.)

ઠગારીબાઈ—અરે દિકરી તારા ઉપર માફ અથાગ હેતછે, તેના બદલામાં મેં તને આપેલછે. માટે મારે બદલો નથી જોઈતો.

ગંગાવહુ—માતાજી હું આપને બદલો આપતી નથી. આતો તમે મારા ઉપર ઉપકાર કર્યોછે, તેની ખુશાલી દાખલ આપુંછું.

હગારીબાઈ—બહુસાર તારીમર જીછેતોલાવ (લઈલેછે.)
 ગંગાવહુ—કર્કશાકુંવર જો તું બજારમાંથી મારા કહેવા
 પ્રમાણે મીઠાઈ લાવી હોય, તો તેમાંથી અરધી માતા-
 જીને આપ.

કર્કશાકુંવર—હ્યો આપું. (અરધી મીઠાઈ આપેછે.)

હગારીબાઈ—ગંગા હું હવે જઈશ. કારણકે તારી પાસે
 આવ્યા ને મને આશરે બે કલાક થવા આવ્યા.

ગંગાવહુ—મારા ઉપર મહેરબાની કરી પધારતાં રહેવું.

હગારીબાઈ—હીક દીકરી. (તે જાયછે.)

ગંગાવહુ—કર્કશાકુંવર. આપણેતો તેને આશરે બસેક રૂપિ-
 આનું ધરેણું આપ્યું હશે. પણ આપણને તો તે બધું
 અમુલ્ય નંગ આપી ગઈ.

કર્કશાકુંવર—હા. આપણેતો એક ઘડીમાં ધરેણાનો
 બદલો વાળી લઈશું. કારણ હોદું લાવીને અડકાડશું કે
 સુવર્ણ થશે.

ગંગાવહુ—હાજતો આપણને તો ઉલટો આ કામમાં
 નફો છે.

કર્કશાકુંવર—પણ બેન મારી વાત તારે સાંભળવી
 જોઈએ.

ગંગાવહુ—શું? જો હોય તે કહે.

કર્કશાકુંવર—આપણે તેની અજમાયેશ કરી જોવી જો-
 ઇએ. વખતે આપણને તે ધૂતી ગઈ ન હોય.

ગંગાવહું—અરે રામ ! રામ !! એ શું બોલી !!! એતો
 બહુજ ભક્તી બાઈછે, એ કદી એમ છેતરેજ નહીં.

કર્કશાકુંવર—પણ અજમાવી જોવામાં આપણું શું જાય છે.

ગંગાવહુ—ઠીક તારે લાવ લોહાનો કડકો કેતેને અડકાડીયે.

કર્કશાકુંવર—લે (એમ કહી તેને લોહાનો કડકો લાવી આપે છે. તેને અડકાડી જોતાં સોનું થતું નથી.)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ—ગંગાવહુનું ઘર. ગંગાવહુ, કર્કશાકુંવર તથા પાછ.

જયી નરભરામ આવે છે.

ગંગાવહુ—અરે! કર્કશાકુંવર!! હું તો ડગાળી !!! આતો ખોટી જણ સ આપીને રાંડ આપણું ઘરેણું ધુતી ગઇ.

કર્કશાકુંવર—જો તું કહેતી હોયતો હું પાછી તેને ઉતારે જઇને તેને લાલચમાં નાંખી તેડી લાવું.

ગંગાવહુ—ભણી થઇને પાંચે ધર વારતે દોડી જત ને ઝટ લાવ.

કર્કશાકુંવર—(તપાસી આવ્યાં) એતો ત્યાંથી તેના સરસામાન ઉપાડી જતી રહી. હવે કેમ કરીશું?

ગંગાવહુ—કેમ કરીશું શું. એતો હું તારા બનેવાંને માથે નાંખીશ.

કર્કશાકુંવર—શીરીતે તેના ઉપર તહેામત મુકીશ?

ગંગાવહુ—એમ કહીશ; કે જૂગાર રમવાને માટે માંદું ઘરેણું તમામ ચોરી ગયા. એટલે મને કાંઈ નહીં કહી શકે, વળી જો કદાપી કહેજેતો વધારે ફજતી કરીશ.

(નરભિરામ આવે છે.)

નરભિરામ—(આવીને) શું વિચાર કરેછે?

ગંગાવહુ—મારૂં ઘરેણું પેટીમાં નથી. કાણ જાણે ક્યાં ગયું,

નરભિરામ—જયક્યાં? ખરાખર તપાસ કર એટલે જડશે.

ગંગાવહુ—કાલેજ જૂગારમાં હારી ગયા, ને વળી અ-
જણ્યા શા માટે થાઓછો. મને ખરાખર સમાચાર મળ્યાછે.

નરભિરામ—અરે રાંડ તને જૂઠું ખાલતાં શરમ પણ
આવતી નથી. કે આવા મોટા કામમાં પણ તું મારો
વાંક કાઢે છે.

ગંગાવહુ—પોતે ચોરીને પોતેજ નામુકર જવું એ કાંઈ
ઠીક નથી.

નરભિરામ—જરા તું પરમશ્વરનો તો ડર રાખ.

ગંગાવહુ—એમાં ડર શેનો? આવી રીતે ઘરમાં હરનીશ
થશે, તો આપણું ઘર ચાલે નહીં. (એમ કહી રોવામારેછે.)

૧ લો માણસ—અરે બાઈ તમે કેમ રૂઓછો?

૨ જો માણસ—તમારે શું દુઃખ છે; તે તમે દીલ-
ગીર થયાંછો!

ગંગાવહુ—આ ઘરનો ધણી કાલે જૂગારમાં મારૂં
ઘરેણું હારી આબો, ને આજ મારો વાંક કાઢેછે.

નરભિરામ—અરેપ્રભુ! મેં તારો જો અપરાધ કર્યોછે?
આ રાંડનું અસહ્ય દુઃખ હું ક્યાં સુધી સહન કરું? મારી
આખર આખા ગામમાં ઘટાડી, માટે આથી મરવું એજ
ઉત્તમ છે. પરંતુ મારા હિંદુ ભાઈઓ બાળલગ્નની ખરાબીથી
વાકેફ થાય, ને તે નશારા ચાલને તજી દે. માટે તેમને

શોખામણ આપી મરવું એ ઉત્તમ છે.

દોહરા.

ફુપ્પ સાંઝે શુળીતાણું, જીવ જતાં મુપ્પ થાય;
દિલથી ફુપ્પ નઠારિનું, જીવ જતાં નહિં જાય. ૧

મરવું રણવગડે ભણું, અબોદક નહિં જાય;
પણુ ભામા ભુંડી થકી, બળતર નહિં ખૂઝાય. ૨

વિખજમવું ભણું વિશ્વમાં, મરફુપ્પ દિલમાં થાય;
પણુ નઠારિ નારી થકી, અધીક ઝેર ઉભરાય. ૩

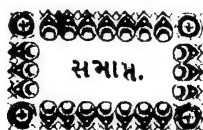
જેણે જનમાં જગતમાં, કીધાં પાપ અપાર;
તેને મળશે મહિવિષે, નઠારી નિશ્ચે નાર. ૪

બાળ લગ્નથી બાળકો, બળી થાય ખેહાલ;
તેમાં નાંરે નઠારિથી, યાય બાળનો કાળ. ૫

એતી ચિતમાં ચોપથી, તુરત તળે આ ચાલ;
બાળકા'ડવા ઝાળથી, પડે તુરત દઈ કાળ. ૬

તળે નઠારા ચાલને, તરત ગૃહી શુભ ચાલ;
તો આશિષ અંતરથકી, દેશે તમને બાળ. ૭

બાળલગ્નથી આવાં અનેક તરેહનાં નુકશાન છે. માટે તેને તજવાથી દેશને ફાયદો થશે. મારા મર્ણુ પશ્ચાત આ દોહરા એક સ્થંભમાં કોતરાવજ્યો. (પેટમાં છરી મારી મરી જાય છે.)

મને આશ્રય આપી અગાઉથી ગ્રાહકો થવ્વેલા રાખસોના નામ

ઉપકાર સાથે નીચે લખુંછું

મહુવા.

- ૧૦ પાંચ વનમાળી ઈંદ્રજી.
- ૧૦ ખોળ અલીબાઈ વહાલજી
- ૫ રા. રા. મે. નારણદાસ મોતીરામ ડા.સા.
- ૫ ખોળ હસનઅલી વિ. સલેમાન.
- ૩ દોશી મંથુરાંદાસ લવજીબાઈ
- ૩ શેઠ વલ્લભદાસ પોપટ
- ૨ રા.રા.નારાયણદાસ શામજીબાઈ કો. વ.
- ૨ રા. રા. જોહા નરોત્તમદાસ માલજી
- ૨ ખુસા જાદવજી જસરાજ
- ૨ રા. રા. વિઝારામ ઠાકરશી.આ. મ. મુકુલ.
- ૨ રા. રા. કુતબંદ મેઘજી આ. મ. મુકુલ.
- ૨ મે. રા. રેવાયંકર મુકતજી આ. મ. મુકુલ.
- ૨ ખોળ ધભરામબાઈ મનજીબાઈ
- ૨ ખોળ રહેમતઅલી વહાલજી
- ૨ મહેત રામવનજી ધરમવનજી
- ૧ રા. હેમપરીમાનપરી માનીડર. મ. મુકુલ.

- ૧ રા. મુંદરજી ચતૂરબુજ મા. મ. મુકુલ.
- ૧ રા. નરોત્તમ મહાવજી મા. મા. મુકુલ.
- ૧ રા. નયુકેશવજી મા. મ. મુકુલ.
- ૧ ગોપાળજી કરશન.
- ૧ કુલચંદ ત્રિભિવન
- ૧ વનમાળી હોસાબાઈ
- ૫ કાળીદાસ જ્ઞાબાઈ
- ૧ નરોત્તમ મંગળજી
- ૧ કાળીદાસ આણંદ
- ૧ રા. રા.વલ્લભદાસ કરશનદાસ.કો.ન્યા.કા.
- ૧ રા. રા. પરમાણંદાસ હરગોવીંદાસ.
- ૧ કોજદારી કારકુત.
- ૧ ખોળ નાહાનજી હાથમ કોજરીદાવંકીલ.
- ૧ ત્રવાડી આણંજી જયશંકર
- ૧ મે. મુનશી નજમુદીન મો. હં.
- ૧ ત્રિભિવન નહાનજી
- ૧ ખોળ વાલજી વીરજી

૧ રણછોડ પ્રયાગજી
 ૧ રજપૂત કાળુભાઈ નયુભાઈ
 ૧ સોની દેવરાજ દસા
 ૧ પંચા કૃષ્ણજી દેવજી
 ૧ જોગ પીરભાઈ મીડા
 ૧ પારમી દાદાભાઈ ખરસેદજી
 ૧ લક્ષ્મીરામ હરીશંકર
 ૧ કૃષ્ણજી ખોડીદાસ
 ૧ જાદવજી જયરાજ
 ૧ દ્વારકાંદાસ કૃષ્ણજી
 ૧ દામોદર વીરજી
 ૧ દેશી નાહાનજી વશરામ
 ૧ ગાંધી ભાગીલાલ મહાવજી
 ૧ ભુતા ગોરધન નારણ
 ૧ મુની હરખજી હરીભાઈ
 ૧ દેશી વંદ્રાવન આણંદજી
 ૧ વોરા ભાઈચંદ રથુ
 ૧ મોદી જમનાંદાસ ઘેલાભાઈ
 ૧ જોગ ભાણુજીભાઈ કાશમ
 ૧ અભિચંદ ઝવેર

૧ કુરેણાશંકર જ્ઞૂડા
 ૧ ધામી ત્રીભિવન દેવજી
 ૧ સોની તુળશી ભેરામ.
 ૧ તારભાઈ કરીમ
 ૧ ગોપાળદાસ કુંભેરદાસ.
 ૧ દયારામ જોર્વીદજી
 ભાક્રોડ.
 ૬ બાવા કરશનદાસ પુરશોત્તમદાસ.
 ૧ રા. રા. મહાશંકર મોરારજી મેહતાજી.
 ૧ રા.રા.ભીમજીભાઈ હરજીવનદાસચાણુદાર
 ૧ રા. રા. અભિચંદ હરજી કારકુન
 ૧ રા. રા. વૃજલાલ રણછોડદાસ. કારકુન.
 વાઘનગર.
 ૧ જોગ જાનમાંમદ જીવરાજ
 ૧ જોગ સાલેમાંમદ પદમશી
 ૧ વોરા હેદરખલી અખદલઅલી
 કલસાર.
 ૧ રા. રા. નરભેરામ ભવાનીશંકર મે.
 શીહોર.
 ૫ રા. રા. જાદવજી મહાવજી તા. મા. સાહેબ.

૧ રા. રા. સુંદરજી હરીશંકર ઔચના
ચેહતાજી સાહેબ.

૧ રા. રા. નયુ હરખજી વકીલ,

૧ રા. રા. હરજીવન ગોવિંદરામ વકીલ.
કુંડલા.

૧ વૈદ મયારામ શુંદરજી

૧ દોશી બહેચર લક્ષ્મીચંદ

૧ પારખ છબી હરજી કારકુન

૧ રા. રા. બજવંતરામ રામકૃષ્ણ વૈ. કારકુન.

૧ દોશી હરજીવન ડાહ્યાભાઈ

૧ શેઠ બહેચર પીતાંબર

૧ ગાંધી પ્રેમચંદ ત્રીભીવન

૧ ઠકર પ્રાગજી ગોકુળ સામાપાદર પ્ર.કુંડલા.

૧ ઠકર તુળશી નેણશી સામા પાદર પ્ર-
ગણે કુંડલા.

૧ હીરાચંદ ગોપાળજી

૧ ચેહતા પાનાચંદ બદવજી મોટાલીલી-

યા હાલ કુંડલા.

૧ ચેહતા મુળજી નહાનજી કુંડલા.

૧ કોઠારી નારણ અમરશી ”

ખાટોદ.

૧ રા.રા.કાનાજી જ્યારામ ઝે.ડાકટરસાહેબ.

૧ રા. રા. જ્ઞાંભાઈ મંગળદાસ તા.મા.સા.

૧ રા.રા.દવે મગનલાલ કરશનજી કંપાર્જીન્ડર.

૧ રા. રા. છોટમલાલમુળજીન્યા.કારકુન.

૧ વકીલ ડાહ્યાભાઈ દામોદરદાસ

૧ વકીલ પ્રેમજી ક્રીલા.

૧ દરજી ઝોવિંદ રધા.

૧ દરજી લાલજી નારણજી

૧ રા. રા. ત્રીભીવન હરીશંકરન્યા.કારકુન

૧ રા. રા. મનસુખરામ હરીભાઈ રંગ

પરેપોલીસ તપાદાર

થોરડી.

૧૦ પ્રીયમત્ર ત્રીકમજી મુળજી મેહતાજી સા.

ભાવનગર.

૫ રા. રા. આત્મારામ નારાણજી

૨ રા. રા. મહાશંકર મોરારજી

૧ રા. રા. ગોપાળજી હરખજી

૧ રા. રા. ઝોધવજી પુરશોતમ

૨ પંડ્યા રણુછોડલાલ ગુલાબરાય

- ૧ રા. રા. વીઠલ હરજીવનદાસ. દી.કો.
 કારકુન
 ૧ રા. રા. મોહનલાલહરજીવનદાસ ન્યા.કા.
 ૧ રા. રા. માણિકચંદ કીકા
 ૧ જગજીવન રતનજી
 ૧ પ્રાણજીવન ઓધવજી
 ૧ અમરચંદ ઘેલાભાઈ
 ૧ કુંવરજી આણંદજી
 ૧ રા. રા. પરભુદાસ જ્ઞાભાઈ મ્યુ. કા.
 ૧ ત્રવાડી વિશ્વનાથ દેવશંકર
 ૧ પારેખ પરભુદાસ મનોરદાસ
 ૧ રા. રા. ભગવાનલાલ કસળચંદ બડી.
 ૧ ભાવનગર સોનવર્ધક સેભા
 ૧ રા. ઓધવજી લાલજી કોટનમચંદ
 ૧ રા. ચંદ્રશંકર વિ. માનશંકર
 ૧ રા. કલ્યાણરાય શંકર પ્રસાદ ચંદ.
- ૧ રા. પુરશોત્તમ નરસીહદાસ બા. નં.
 ૪ થા. ના. આ.
 ૧ રા. કુલચંદ ધારથી બા. નં ૪ થા ના
 મોનિટર
 ૧ રા. ત્રિભીવનદાસ કકલદાસ
 ૧ ખતરી ઠાકરથી ગોપાળજી
 ચાટડી.
 ૧ પારેખ ત્રંબકલાલ નયુભાઈ
 ૧ પંડ્યા ખેતરલાલ મગનલાલ.
 ૧ પટેલ વજલાલ વિ. સોમનાથ
 ૧ દેશાઈ દેશાઈભાઈ બાપુભાઈ. સ. યુ.
 નિ. આ.
 ૧ બાસ કાળીદાસ વિ. કેશવરામ ખે.
 સ્કુ. આ.
 ૧ શા. લક્ષ્મીચંદ વિ. સાંકળચંદ.

